Preslikava med Hubbardovim modelom in modelom tJ

Izračun preslikave med Hubbardovim in tJ modelom v primerih brez nereda in z neredom

Jan Šuntajs

15. maj 2018

1 Uvod

Zanima nas izpeljava preslikave med Hubbardovim in tJ modelom, pri čemer želimo pravilno obravnavati vlogo potencialnega nereda, ki se sklaplja bodisi z nosilci naboja bodisi s spini. Uvodoma obravnavamo enostavnejši primer brez dodatnega naključnega nereda, v drugem delu pa vključimo tudi tega.

2 Primer brez nereda

Obravnavamo Hubbardov model, ki ga v približku tesne vezi podaja hamiltonka

$$H = H_{\text{kin}} + H_{\text{int}} = -t \sum_{\langle ij \rangle, s} \left(c^{\dagger}_{i,s} c_{js} + c^{\dagger}_{js} c_{is} \right) + U \sum_{i} n_{i\uparrow} n_{i\downarrow}, \tag{1}$$

kjer $\langle ij \rangle$ označuje vsoto po najbližjih sosedih, s pa vsoto po projekcijah spina na os z. Kinetični člen H_{kin} opisuje skakanje elektronov med sosednjimi mesti v kristalni rešetki, pri čemer je t verjetnost za tovrstno tuneliranje. Interakcijski člen H_{int} modelira coulombski odboj med elektroni in ob dvojni zasedenosti mesta v kristalni rešetki povzroči energijski prirastek U, sicer pa so konfiguracije brez dvojnih zasedenosti mest energijsko degenerirane pri poljubno izbrani ničli energije.

Preslikavo med Hubbardovim in tJ modelom bomo izpeljali perturbativno, pri čemer bomo v limiti popolnoma lokaliziranih valovnih funkcij kot neperturbirani del hamiltonke podane z En. (1) vzeli člen H_{int}, H_{kin} pa bomo obravnavali kot perturbacijo. Obravnavamo naslednja stanja

$$\begin{aligned} &|\alpha_1\rangle = |\ldots \overset{i}{\uparrow}\overset{j}{\uparrow} \ldots\rangle, |\alpha_2\rangle = |\ldots \downarrow\downarrow \ldots\rangle, |\alpha_3\rangle = |\ldots \uparrow\downarrow \ldots\rangle, |\alpha_4\rangle = |\ldots \downarrow\uparrow \ldots\rangle \\ &|\alpha_5\rangle = |\ldots \uparrow \bullet \ldots\rangle, |\alpha_6\rangle = |\cdots \bullet \uparrow \ldots\rangle, |\alpha_7\rangle = |\ldots \downarrow \bullet \ldots\rangle, |\alpha_8\rangle = |\cdots \bullet \downarrow \ldots\rangle, \end{aligned} \tag{2}$$

pri čemer gre za projekcijo na podprostor stanj z največ enojno zasedenostjo posameznih mest. Vzbujena stanja z energijo U in dvojno zasedenostjo mest tipa

$$|\beta\rangle = |\ldots \overset{i}{\uparrow\downarrow} \overset{j}{\bullet} \ldots\rangle, \qquad |\beta'\rangle = |\ldots \overset{i}{\bullet} \overset{j}{\uparrow\downarrow} \ldots\rangle \tag{3}$$

so namreč v modelu tJ prepovedana. To tudi pomeni, da so skoki elektronov med posameznimi mesti v modelu tJ dovoljeni le v primeru, ko je na ciljnem mestu pred skokom vrzel. Še pred perturbativno obravnavo lahko tako zapišemo kinetični del $\tilde{H}_{\text{kin}}$ preslikane hamiltonke $\tilde{H}$ kot

$$\tilde{H}_{\text{kin}} = -t \sum_{\langle ij \rangle s} \left(\tilde{c}^{\dagger}_{i,s} \tilde{c}_{js} + \tilde{c}^{\dagger}_{js} \tilde{c}_{is} \right),$$

kjer so $\tilde{c}_{is}$ fermionski operatorji, projicirani na podprostor stanj, v katerem dvojna zasedenost ni možna. Velja

$$\tilde{c}_{is} = (1 - n_{i-s})\, c_{is}. \tag{4}$$

Pri perturbacijski obravnavi moramo upoštevati drugi red degenerirane perturbacijske teorije, saj direktni matrični elementi $\langle \alpha | H_{\text{kin}} | \alpha' \rangle$ ne obstajajo, vsa stanja $|\alpha\rangle$ pa so ob odsotnosti perturbacije degenerirana. Matrične elemente efektivne hamiltonke v tem primeru podaja zveza

$$\left(\tilde{H}_{\text{eff}}\right)_{\alpha,\alpha'} = \sum_{\beta \neq \alpha} \frac{\langle \alpha | H_{\text{kin}} | \beta \rangle \langle \beta | H_{\text{kin}} | \alpha' \rangle}{E^0_\alpha - E^0_\beta}, \tag{5}$$

kjer vsota teče po vzbujenih stanjih, podanih z En. (3). Hitro vidimo, da je $H_{\text{kin}}|\beta\rangle = H_{\text{kin}}|\beta'\rangle = -t\left(|\alpha_3\rangle - |\alpha_4\rangle\right)$ in da so potemtakem neničelni le matrični elementi $\tilde{H}_{33} = \tilde{H}_{44} = -\tilde{H}_{34} = -\tilde{H}_{43} = -\frac{2t^2}{U}$. Tu smo upoštevali $E^0_\alpha - E^0_\beta \sim U$. $\tilde{H}_{\text{eff}}$ lahko zapišemo tudi kot

$$\tilde{H}_{\text{eff}} = \frac{2t^2}{U} \sum_{\langle ij \rangle s} \left[\tilde{c}^\dagger_{i,s} \tilde{c}_{i,-s} \tilde{c}^\dagger_{j,-s} \tilde{c}_{j,s} - n_{i,s} n_{j,-s} \right], \tag{6}$$

kar se prikladneje zapiše s spinskimi operatorji. V En. (6) namreč lahko prepoznamo $S^+_i = \tilde{c}^\dagger_{i,\uparrow}\tilde{c}_{i,\downarrow}$ in $S^-_i = \tilde{c}^\dagger_{i,\downarrow}\tilde{c}_{i,\uparrow}$, pri zapisu $\sum_s n_{i,s} n_{j,-s}$ pa uporabimo zvezi $n_i = (n_{i,\uparrow} + n_{i,\downarrow})$ in $S^z_i = \frac{1}{2}(n_{i,\uparrow} - n_{i,\downarrow})$. Dobimo

$$\begin{aligned} \tilde{H}_{\text{eff}} &= \frac{2t^2}{U} \sum_{\langle ij \rangle} \left[\left(S^+_i S^-_j + S^-_i S^+_j\right) - \frac{n_i n_j - 4 S^z_i S^z_j}{2} \right] = \\ &= J \sum_{\langle ij \rangle} \left[S_i \cdot S_j - \frac{n_i n_j}{4} \right]. \end{aligned} \tag{7}$$

Pri tem smo vpeljali izmenjalno sklopitev $J = \frac{4t^2}{U}$, na vmesnem koraku zgornje izpeljave pa smo uporabili enakost $2 S_i \cdot S_j = 2 S^z_i S^z_j + S^+_i S^+_j + S^-_i S^+_j$. Celotna hamiltonka $\tilde{H}$ se ob upoštevanju mobilnih vrzeli in sklopitve magnetnih prostorskih stopenj zapiše kot

$$\tilde{H} = -t \sum_{\langle ij \rangle s} \left(\tilde{c}^\dagger_{i,s} \tilde{c}_{js} + \tilde{c}^\dagger_{js} \tilde{c}_{is} \right) + J \sum_{\langle ij \rangle} \left[S_i \cdot S_j - \frac{n_i n_j}{4} \right] \tag{8}$$

3 Dodatek nereda

Tokrat nas zanima, na kateri tip nereda v tJ modelu se preslika potencialni nered, ki ga v Hubbardovem modelu sklopimo bodisi s spini bodisi z vrzelmi, ki jih označimo s simbolom $\bullet$. V vsej splošnosti zapišimo Hubbardovo hamiltonko z dodatkom nereda kot

$$H = H_{\text{kin}} + H_{\text{int}} = -t \sum_{\langle ij \rangle, s} \left(c^\dagger_{i,s} c_{js} + c^\dagger_{js} c_{is} \right) + U \sum_i n_{i\uparrow} n_{i\downarrow} + \sum_{i,s} h_{i,s} n_{i,s} + \sum_i w_i n_{i,\bullet}, \tag{9}$$

kjer so h_i in w_i v skladu z neko porazdelitvijo naključno izžrebane vrednosti nereda, ki se sklaplja s spini oziroma z vrzelmi. Podobno kot v prejšnjem primeru lahko še pred perturbativno obravnavo pišemo

$$\tilde{H}_{\text{kin}} + \tilde{H}_{\text{disord.}} = -t \sum_{\langle ij \rangle s} \left(\tilde{c}^\dagger_{i,s} \tilde{c}_{js} + \tilde{c}^\dagger_{js} \tilde{c}_{is} \right) + \sum_{i,s} h_{i,s} \left(1 - n_{i,-s}\right) n_{i,s} + \sum_i w_i n_{i,\bullet} \qquad \text{DODELAJ!} \tag{10}$$

Na mestih i, j smo tako dodali nered $h_{\{i,j\},s}$ in $w_{\{i,j\}}$. Stanji $|\beta\rangle$ in $|\beta'\rangle$ imata sedaj energiji

$$E_\beta = U + h_{i,\uparrow} + h_{i,\downarrow} + w_j, \qquad E_{\beta'} = U + h_{j,\uparrow} + h_{j,\downarrow} + w_i, \tag{11}$$

za uporabo perturbacijske teorije drugega reda pa potrebujemo bazo medsebojno degeneriranih stanj. Iz stanj, podanih v En. (7), sestavimo bazo

$$
\begin{aligned}
|\tilde{\alpha_1}\rangle =& \frac{1}{\sqrt{2}}\left(|\alpha_1\rangle + |\alpha_2\rangle\right), \qquad |\tilde{\alpha_2}\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}\left(|\alpha_1\rangle - |\alpha_2\rangle\right) \\
|\tilde{\alpha_3}\rangle =& \frac{1}{\sqrt{2}}\left(|\alpha_3\rangle + |\alpha_4\rangle\right), \qquad |\tilde{\alpha_4}\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}\left(|\alpha_3\rangle - |\alpha_4\rangle\right).
\end{aligned}
\tag{12}
$$

Ob odsotnosti perturbacije so namreč ta stanja degenerirana z energijo $E_0^\alpha = \frac{1}{2}\left(h_{i,\uparrow} + h_{i,\downarrow} + h_{j,\uparrow} + h_{j,\downarrow}\right)$